

KODOLENERGIJA

Mūsdienās ražotā kodolenerģija tiek iegūta procesā, ko dēvē par kodola skaldīšanu un kas ietver atomu sadalīšanu, enerģijas iegūšanai izmantojot urānu. Kodolenerģija tās zemā oglekļa dioksīda emisijas līmeņa dēļ ir svarīga alternatīva fosilajam kurināmajam, un tai ir būtiska vieta 14 no 28 ES dalībvalstu energoavotu sadalījumā, proti, tā veido gandrīz 30 % no ES kopā saražotās elektroenerģijas. Tomēr pēc Černobiļas katastrofas 1986. gadā un Fukušimas katastrofas 2011. gadā kodolenerģija tiek vērtēta ļoti pretrunīgi. Vācijas lēmums līdz 2020. gadam pilnībā atteikties no kodolenerģijas izmantošanas un divu reaktoru pagaidu apturēšana Beļģijā pēc tam, kad to korpusā tika atrastas plaisas, bija vēl viens arguments par labu tam, lai atteiktos no kodolenerģijas Eiropā. Lai arī dalībvalstis var izvēlēties, vai iekļaut kodolenerģiju savā energoavotu struktūrā, ES tiesību aktu mērķis ir uzlabot kodolspēkstaciju drošības standartus un nodrošināt to, ka kodolatkritumi tiek droši iznīcināti un apstrādāti.

JURIDISKAIS PAMATS

Eiropas Atomenerģijas kopienas dibināšanas līguma (*Euratom* līgums) 40.–52. pants (investīcijas, kopuzņēmumi un piegādes) un 92.–99. pants (kodolmateriālu kopējais tirgus).

MĒRĶI

Lai novērstu tradicionālo energoresursu vispārējo deficītu un panāktu neatkarību enerģētikas jomā, sešas dibinātājvalstis pagājušā gadsimta 50. gados īpašu uzmanību pievērsa kodolenerģijai. Tā kā valstis atsevišķi nespēja nodrošināt vajadzīgās investīcijas kodolenerģētikā, dibinātājvalstis apvienojās, izveidojot Eiropas Atomenerģijas kopienas. *Euratom* līguma vispārējais mērķis ir sekmēt Eiropas kodolrūpniecības izveidi un attīstību, lai tādējādi visas dalībvalstis varētu gūt labumu no atomenerģētikas attīstības, kā arī garantēt piegādes nodrošinājumu. Līgums vienlaikus garantē sabiedrībai augstus drošuma standartus un novērš iespējas galvenokārt civilām vajadzībām paredzētos kodolmateriālus novirzīt militāriem mērķiem. Eiropas Atomenerģijas kopienas pilnvaras attiecas tikai uz kodolenerģijas miermīlīgu izmantošanu civilām vajadzībām. Pašreizējo tiesību aktu mērķis ir nodrošināt augstus drošības standartus.

SASNIEGUMI

A. Kodoldrošība

Kodoldrošības jomā ietilpst kodoliekārtu droša ekspluatācija, kā arī aizsardzība pret radiāciju un radioaktīvo atkritumu apsaimniekošana. ES veicina augstāko drošības standartu piemērošanu visu veidu civilajai kodoldarbībai, tostarp attiecībā uz enerģijas ražošanu, pētniecību un izmantošanu medicīnā. Katrai dalībvalstij ir jāizveido sava sistēma, kas nodrošina kodoldrošības prasību ievērošanu, kodolspēkstaciju licencēšanu, uzraudzību un normatīvo aktu īstenošanu.

Pēc Fukušimas avārijas Komisija veica visaptverošu riska un drošības izvērtējumu visās ES kodolspēkstacijās, lai novērtētu kodoliekārtu drošumu un izturību ārkārtēju dabas katastrofu gadījumā. Komisija kopumā pozitīvi novērtēja spēkā esošos drošuma standartus Eiropā, tajā pašā laikā uzsvērot, ka ir vajadzīgi papildu uzlabojumi, lai panāktu labāku saskanību dalībvalstu vidū un neatpaliktu no starptautiskās paraugprakses ([COM\(2012\)0571](#)). Tādēļ 2014. gadā tika atjaunināti ES mēroga drošības noteikumi attiecībā uz kodoliekārtām (Direktīva 2014/87/*Euratom*). Komisija 2015. gada februārī ierosināja, ka ir jāpārskata informācijas prasības saskaņā ar *Euratom* līguma 41. un 44. pantu, lai tās pieskaņotu jaunajām politikas attīstības tendencēm. Turklāt paziņošanas prasībām ir jābūt skaidrām ieguldītājiem un paziņošanas process būtu jāpadara efektīvāks. Komisija savā jaunākajā ziņojumā par Enerģētikas savienības stāvokli paziņoja, ka plāni tiks publicēti 2018. gadā ([COM\(2017\)0688](#)).

1. Pretradiācijas aizsardzība

Jonizējošā radiācija ir ļoti bīstama cilvēka veselībai un videi – tā ietekmē gan visus cilvēkus kopumā, gan tos, kas strādā medicīnas, rūpniecības un kodolenerģētikas nozarē. Lai ņemtu vērā zinātnes attīstību, uzlabotu juridisko konsekvenci un risinātu jautājumus, kas saistīti ar dabiskā starojuma avotiem un vides aizsardzību, dažādie ES tiesību akti pretradiācijas aizsardzības jomā tika atjaunināti un vienkāršoti. Padomes 2013. gada 5. decembra Direktīvā 2013/59/*Euratom* ir noteikti drošības pamatstandarti aizsardzībai pret jonizējošā starojuma iedarbības radītajiem draudiem^[1]. Ar piecu direktīvu aizstāšanu tika vienkāršoti Savienības tiesību akti un tika ieviestas saistošas prasības attiecībā uz aizsardzību pret iekštelpu radonu, būvmateriālu izmantošanu un vidē nonākuša kodoliekārtu radioaktīvā piesārņojuma ietekmes uz vidi novērtējumu. Atsevišķa direktīva, proti, 2013. gada 22. oktobra Direktīva 2013/51/*Euratom*^[2], ir vērsta uz radioaktīvo vielu monitoringu dzeramajā ūdenī.

Vairākās regulās ir izklāstīti nosacījumi, kas reglamentē lauksaimniecības produktu importu no trešām valstīm pēc avārijas Černobiļas atomelektrostacijā (Regula Nr. 733/2008/EK, Regula Nr. 1048/2009/EK, Regula Nr. 1635/2006/EK un Regula Nr. 1609/2000). Regula 2016/52/EK nosaka maksimālos pieļaujamās pārtikas un barības radioaktīvā piesārņojuma līmeņus pēc kodolavārijas vai jebkuras citas radiācijas avārijsituācijas.

[1]OV L 13, 17.1.2014., 1. lpp.
[2]OV L 296, 7.11.2013., 12. lpp.

2. Radioaktīvo vielu un atkritumu pārvadāšana

Ar 1993. gada 8. jūnija Regulu 1493/93/EK ir izveidota Kopienas sistēma radioaktīvo vielu pārvadājumu deklarēšanai starp dalībvalstīm, kas ļauj attiecīgām iestādēm saņemt informāciju, kura skar pretradiācijas aizsardzību, tādā pašā apjomā kā pirms 1993. gada, kad vēl bija robežkontrole.

Sistēma iepriekšēju atļauju piešķiršanai radioaktīvo atkritumu pārvadājumiem Eiropas Savienībā tika izveidota 1992. gadā, un to ievērojami pārveidoja 2006. gadā. Padomes 2006. gada 20. novembra Direktīvas 2006/117/*Euratom* par radioaktīvo atkritumu un lietotās kodoldegvielas pārvadājumu uzraudzību un kontroli mērķis ir saistībā ar šādiem pārvadājumiem nodrošināt pienācīgu aizsardzības līmeni iedzīvotājiem. Tajā ir noteikti un uzskaitīti vairāki stingri kritēriji, definīcijas un procedūras, kas ir piemērojami radioaktīvo atkritumu un lietotās kodoldegvielas pārvadājumiem Kopienas teritorijā un ārpus tās.

3. Atkritumu apsaimniekošana

ES tiesiskais regulējums atkritumu apsaimniekošanai Eiropā tika izveidots 2011. gadā, pieņemot Padomes Direktīvu 2011/70/*Euratom*, ar ko izveido Kopienas sistēmu lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu atbildīgai un drošai apsaimniekošanai. Tas paredz cieši uzraudzīt dalībvalstu programmas par galīgo glabātavu būvēšanu un pārvaldību un nosaka juridiski saistošus drošuma standartus. Dalībvalstīm 2015. gadā bija jāiesniedz pirmais ziņojums par valsts programmu īstenošanu.

B. Kodolmateriālu drošības kontrole

Laika gaitā ir pieņemtas un grozītas vairākas regulas, kuru mērķis bija izveidot drošības kontroles sistēmu, kas ļauj pārliecināties par to, ka kodolmateriālus izmantot tikai mērķiem, kurus ir deklarējuši to lietotāji, un ka tiek pildītas starptautiskās saistības, piemēram, Komisijas Regula (*Euratom*) Nr. 302/2005. Šāda drošības kontrole aptver visu kodoldegvielas ciklu – no kodolmateriālu ieguves dalībvalstīs vai šo materiālu ieviešanas no trešām valstīm līdz to izvešanai ārpus Savienības. Komisija ir atbildīga par nemilitāriem mērķiem paredzēto kodolmateriālu kontroli Eiropas Savienībā.

C. Kodolenerģijas pētniecība, apmācība un informācija

Eiropā pētījumus kodolenerģijas jomā finansē, izmantojot daudzgadu pamatprogrammas. *Euratom* programma kodolpētniecības un apmācības pasākumu vajadzībām papildina Pētniecības un inovācijas pamatprogrammu "Apvārsnis 2020", taču nav tajā iekļauta. *Euratom* programmai 2014.–2018. gadā paredzētā summa ir EUR 1 608 miljoni, kas tiek sadalīti trīs konkrētām programmām, kas ir saistītas ar netiešajiem pasākumiem kodolsintēzes pētniecības jomā (EUR 728 miljoni), kodola skaldīšanu un aizsardzību pret radiāciju (EUR 315 miljoni) un EK Kopīgā pētniecības centra tiešajām darbībām (EUR 559 miljoni). Kodolsintēzes jomā 2007. gadā tika izveidota Ilgtspējīgas kodolenerģijas tehnoloģijas platforma, lai atvieglotu pētījumu un izstrādes, kā arī demonstrējumu un ieviešanas koordinēšanu. Kodolsintēzes jomā ES ir viens no starptautiskā kodolsintēzes pētījumu un inženiertehniskā projekta *ITER* dibinātājiem un galvenajiem finanšu partneriem – pašlaik Kadarašā, Francijā top lielākais eksperimentālais kodolsintēzes reaktors pasaulē. *ITER* un kodolsintēzes enerģētikas attīstības kopuzņēmums ir izveidots, lai veicinātu zinātniskos pētījumus un

tehnoloģiju izstrādi kodolsintēzes jomā (Padomes Lēmums 2007/198/*Euratom*). Šajā kopuzņēmumā līdzdarbojas Eiropas Atomenerģijas kopiena (ko pārstāv Komisija), ES dalībvalstis un dažas trešās valstis, kuras noslēgušas sadarbības nolīgumus ar Eiropas Atomenerģijas kopienā.

Padomes Direktīva 2014/87/*Euratom* paredz nosacījumus attiecībā uz pārredzamību un informācijas pieejamību darba ņēmējiem un sabiedrībai kopumā attiecībā uz kodoliekārtu kodoldrošību.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Saskaņā ar *Euratom* līgumu Parlamentam ir ierobežota loma lēmumu pieņemšanā – tam ir tikai konsultatīvas pilnvaras un tā viedoklis nav saistošs. Neraugoties uz to, Parlaments daudzās rezolūcijās par šo tēmu ir konsekventi uzsvēris, ka ir skaidri jānošķir ES iestāžu un dalībvalstu pienākumi un jāpilnveido vienotais ES regulējums attiecībā uz dažādiem kodoliekārtu aspektiem, norādot arī uz to, ka ir svarīgi uzlabot drošuma un vides aizsardzības prasības. Parlaments 2011. gada jūlijā pieņemtajā rezolūcijā par enerģētikas infrastruktūras prioritātēm 2020. gadam un pēc tam^[3] puda stingru atbalstu Komisijas lēmumam ieviest noturības testus Eiropas kodolspēkstacijām. Plenārsēdē 2013. gada martā tika pieņemta vēl viena rezolūcija, kurā norādīts uz Komisijas 2012. gadā veikto noturības testu trūkumiem, pieprasot turpmāk tajos iekļaut papildu kritērijus, jo īpaši attiecībā uz materiāla nolietojumu, cilvēku kļūdām un reaktoru tilpnes bojājumiem. Parlaments mudināja pilnībā ieviest drošuma uzlabojumus^[4].

Pirmā lasījuma nostājā 2011. gada jūnijā par priekšlikumu Padomes direktīvai par lietotās kodoldegvielas un radioaktīvo atkritumu apsaimniekošanu^[5] Parlaments atbalstīja Komisijas priekšlikumu pilnībā aizliegt radioaktīvo atkritumu eksportu, turpretī Padome uzskatīja, ka eksports ir jāatļauj, paredzot ļoti stingrus nosacījumus. Parlaments arī prasīja papildus norādīt, ka minētā direktīva attiecas uz vides aizsardzību, kā arī paredzēt pienācīgas normas, kas nodrošina iedzīvotāju informēšanu un līdzdalību atkritumu apsaimniekošanā.

Pirmā lasījuma nostājā 2013. gada martā par priekšlikumu Padomes direktīvai par radioaktīvo vielu monitoringu dzeramajā ūdenī^[6] Parlaments lūdza mainīt regulas juridisko pamatu (no *Euratom* līguma 31. un 32. panta uz LESD 192. pantu) un tādējādi arī piemērot parasto likumdošanas procedūru. Parlaments nāca klajā ar papildu noteikumiem, kas paredz uzlabot patērētāju informēšanu, ieviest izlases veida ūdens kvalitātes pārbaudes un diferencēti kontrolēt fona radiācijas līmeni un cilvēka radīto piesārņojumu. Tika skaidrāk noteikti arī dalībvalstu un Komisijas pienākumi.

Pirmā lasījuma nostājā 2013. gada oktobrī par priekšlikumu Padomes direktīvai, ar kuru nosaka drošības pamatstandartus aizsardzībai pret jonizējošā starojuma radītajām briesmām^[7], Parlaments lūdza mainīt regulas juridisko pamatu no *Euratom* līguma uz LESD. Tas paplašināja direktīvas darbības jomu attiecībā uz visām plānotām, esošām,

[3]OV C 33 E, 5.2.2013., 46. lpp.

[4]OV C 36 E, 29.1.2016., 76. lpp.

[5]OV C 390, 18.12.2012., 147. lpp.

[6]OV C 36 E, 29.1.2016., 195. lpp.

[7]OV C 208 E, 10.6.2016., 697. lpp.

nejaušām vai avārijas apstarojuma situācijām, noteica stingrākus atļautā apstarojuma dozu ierobežojumus un pastiprināja sodus un zaudējumu atlīdzināšanas prasības. Tas uzlaboja arī sabiedrības informēšanas sistēmu.

Parlaments pirmajā lasījumā pieņemtajā nostājā par *Euratom* direktīvu, ar ko izveido Kopienas kodoliekārtu kodoldrošības pamatstruktūru (Direktīva 2014/87/*Euratom*, ar ko groza Direktīvu 2009/71/*Euratom*), aicināja dalībvalstis nodrošināt pārredzamāku saziņu par kodoliekārtu drošību un ar to saistītajiem riskiem. Parlaments arī ierosināja, ka ik pēc astoņiem – nevis desmit – gadiem būtu jāveic salīdzinošā izvērtēšana un ka Parlaments būtu jāinformē par rezultātiem, ar to saistītajiem pasākumiem un plāniem. Šos noteikumus Padome neiekļāva Direktīvas 2014/87/*Euratom* galīgajā tekstā.

Frédéric Gouardères

05/2019

